

scènes uit leven & muziek

Josquin Desprez de wegbereider

muziek & woord
KOOR FLORILEGIUM

o.l.v. MARK THUIS

tekst SIGRID DE VRIES
regie KOEN MONSEREZ

2021

1521

Programma & teksten

Vlaanderen
verbeelding werkt

Josquin – de renaissance superster

In 2021 herdacht de muziekwereld de 500e verjaardag van het overlijden van Josquin Desprez. Ook wij hadden dit project vorig jaar gepland, maar... corona weet u wel... Daarom zijn we erg blij u vandaag te kunnen verwelkomen op dit concert. We hopen u te kunnen laten kennismaken met een man die in zijn tijd zó beroemd was, dat zijn voornaam volstond om te weten wie je bedoelde. Afkomstig uit onze landstreken, groeide hij uit tot de lievelingscomponist van alle (ja, echt alle) Europese hoven uit zijn tijd.

We weten eigenlijk weinig over het leven van Josquin. Waar en wanneer hij werd geboren, is niet bekend en evenmin hoe hij een koorzanger is geworden. Met de hulp van allerlei archieven is zijn carrière wel min of meer gereconstrueerd kunnen worden. En daaruit blijkt wat een superster hij moet geweest zijn. Hij werkte aan het hof van René van Anjou, koning Louis XI van Frankrijk, kardinaal Ascanio Sforza van Milaan, koning Corvinus van Hongarije, aartshertog (en kroonprins) Filips van Spanje, maar ook voor paus Innocentius VIII en paus Alexander VI in de Sixtijnse kapel. Bij de hertog van Ferrara verdiende hij een jaarloon van 200 dukaten, een astronomisch hoog loon. Uiteindelijk kiest hij in 1504 ervoor om te gaan wonen in Condé-sur-l'Escaut, een stad in het noorden van wat nu Frankrijk is. Hij zal er tot aan zijn dood provoost blijven en musiceren in de plaatselijke kathedraal. Josquin moet bij veel historische gebeurtenissen aanwezig zijn geweest en heeft ongetwijfeld vele beroemdheden ontmoet tijdens zijn leven. Hoewel er geen bewijs voor is, kan het bijvoorbeeld niet anders dan dat hij Leonardo Da Vinci kende, die net als hij in dienst was bij kardinaal Sforza in Milaan.

Dankzij de innovaties van de Italiaanse drukker Petrucci, werd het werk van Josquin ook op grote schaal uitgegeven en verspreidde zijn faam zich nog verder doorheen Europa. Er was zoveel vraag naar composities van hem, dat er ook na zijn dood nieuwe werken 'van

Josquin' bleven verschijnen: het louter vermelden van zijn naam, verzekerde de drukker van de verkoop van een grote oplage.

Maar waarom was Josquin zo'n beroemdheid? Wel, hij stuurde de renaissance polyfonie een radicaal nieuwe richting in, die meteen ook bepalend was voor de gehele muziekgeschiedenis in de honderden jaren na hem. De 'Vlaamse' polyfonie is de subtiële kunst om afzonderlijke, tegelijk klinkende stemmen op zo'n manier te verweven dat ze een magistrale constructie van klanken vormen. Het kunstwerk staat of valt met het volgen van zeer strikte regels en de franco-flamands, afkomstig uit wat vandaag Oost- en West-Vlaanderen en het noorden van Frankrijk is, waren absolute meesters in het creëren en uitvoeren van deze *Ars perfecta*. Josquin was de eerste die erin slaagde om die strikte regels niet als een beperking te zien, maar die nu net zo toe te passen, dat de muziek een extra dimensie kreeg: emotie. De teksten die hij op muziek zet, zijn de basis waaruit alles vertrekt en de expressiviteit die hij in zijn muziek legt, vaak gebruik makend van erg beperkte middelen, is ongehoord en moet bij de 15e eeuwse luisteraar een echt schokeffect gehad hebben. Josquin neemt de structuur van gebeden en gedichten over, laat het muzikale ritme sturen door het woordaccent, vertaalt woorden of ideeën naar melodieën, en kleurt het klankbeeld aan de hand van de emotionele inhoud of de sfeer van de tekst.

In onze voorstelling nemen we u mee doorheen enkele momenten die zouden kunnen gebeurd zijn in het leven van Josquin. Het feit dat we zo weinig weten over zijn leven, gaf Sigrid De Vries de vrije ruimte om u Josquin te leren kennen via 'scènes uit zijn leven'. Koen Monserez coachte de koorleden in hun zoektocht om met haar teksten aan de slag te gaan, buiten de comfortzone die een koor hen normaal gesproken biedt. We nemen u graag mee naar de 15e eeuw en nodigen u uit om samen met ons te genieten van het verhaal en van deze onovertroffen muziek.

Mark Thijs

Scène 1: "Volg je stem"

Waarin we kennis maken met een jonge held met een bijzondere stem...

Ce povre mendiant

Ce povre mendiant, pour Dieu
qui n'a benefice n'office.
Qui ne luy veult ou soit
propice.
Autant porte que sur la lieu.

Deze arme bedelaar heeft voor
God geen voordeel of plichten:
Hij wil niets van hem en geeft
hem ook geen voorspoed.
Hij heeft enkel wat hij draagt.

Pauper sum ergo
et in laboribus juventute mea
exsilatus autem humiliatus
sum et conturbatus.

Ik ben arm en ondanks het
werken in mijn jonge leven ben
ik uitgesloten, vernederd en
bankroet.

L'homme armé

L'homme armé doibt on
doubter.
On a fait partout crier, que
chascun se viegne armer d'un
haubregon de fer.
L'homme armé doibt on
doubter.

Let op voor de gewapende man.
Iedereen wordt opgeroepen zich
te bewapenen met een ijzeren
maliënkolder.
Let op voor de gewapende man.

A la mort

A la mort on prioit a leure.
Je te requiers de ceur contrit,
Dame des cieulx, rends mon
esprit devant ton filz et me
sequeure,

Wij bidden op het uur van onze
dood.
Ik verzoek U met berouwvol
hart, Dame van de hemelen:
breng mijn geest naar Uw Zoon
dat hij mij moge redden.

Monstra te esse matrem

Toon dat U onze moeder bent.

Scène 2: "In de leer"

Waarin Berend meester Josquin gevonden heeft, en in hoog tempo wordt opgeleid tot zanger...

El grillo

El grillo è buon cantore,
Che tienne longo verso,
Dalle, beve, grillo, canta.
Ma non fa come gli altri
uccelli,
Come li han cantato un poco,
Van' de fatto in altro loco

Sempre el grillo sta pur saldo,
Quando la maggior è 'l caldo
Al' hor canta sol per amore.

De krekel is een goede zanger
die lange verzen aanhoudt.
Vooruit, drink, krekel, zing.
Maar hij doet niet zoals andere
vogels
die, als ze ergens een beetje
gezongen hebben, naar een
andere plaats gaan.

De krekel blijft altijd op post.
Als de meimaand warm is
dan zingt hij alleen uit liefde.

Sanctus d'ung aultre amer

Sanctus, sanctus, sanctus
Dominus Deus sabaoth
Pleni sunt celi et terra gloria
tua
Osana in excelsis
Tu solus qui facis mirabilia
Tu solus creator qui creasti nos
Tu solus redemptor qui
redemisti nos sanguine tuo
preciosissimo
Ad te solus confugimus
In te solus confidimus
nec alium adoramus, Jesu
Christe.

Heilig, heilig, heilig,
de Heer van de hemelscharen.
Vol zijn hemel en aarde van uw
glorie
Hosanna in den hoge.
Jij die wonderen doet,
Jij schepper die ook ons schiep,
Jij redder die ook ons redde met
jouw kostbaar bloed.

Naar jou vluchten wij voor
bescherming. In jou alleen
stellen wij ons vertrouwen en
niemand anders aanbidden wij,
Jezus Christus.

Ad te preces effundimus
Exaudi quod supplicamus et
accede ad petimus.
Rex benigne.

Naar U gaan onze gebeden.
Luister naar wat wij vragen en
stem in met onze verzuchtingen.
Welwillende koning.

Scène 3: "Josquin poseert"

Waarin Leonardo Da Vinci een portret schildert van Josquin Desprez, en de twee in debat verwickeld raken door hun eigengereide ideeën over wetenschap en kunst.

Mille regretz

Mille regretz de vous
habandoner et d'élonger
vostre fache amoureuse.

J'ay si grand dueil et paine
douloureuse qu'on me verra
brief mes jours desfiner.

Duizendmaal spijt om jou te
verlaten en weg te gaan van
jouw verliefd gezicht.

Ik voel zo veel droefheid en
intens verdriet, dat ik denk dat
mijn einde nu snel zal komen

Baisiez-moy

Baisiez moy ma douce amie,
par amour je vous en prie.
Non feray.
Et pour quoy?
Se je faisais la folie,
Ma mere en seroit marrie.
Vela de quoy.

Kus mij, mijn liefste vriendin,
uit liefde, alsjeblieft.
Dat doe ik niet.
En waarom?
Als ik die dwaasheid doe,
zou mijn moeder veel te blij zijn.
Daarom.

Scène 4: "Hoog en laag"

Waarin Sebas, Bastiaan, Nicolas en Berend hun eigen geldgebrek afzetten tegen de laakbare toestanden in de hogere kringen, en Josquins muziek een bijzondere boodschap meekrijgt.

In te Domine speravi

In te Domine speravi
per trovar pietà in eterno.

In U Heer heb ik mijn hoop gesteld,
om voor altijd medelijden te vinden.

Ma in un tristo e obscuro
inferno fui et frustra laboravi.

Maar in een treurige en duistere
hel bevond ik me en ik werkte
vergeefs.

Rotto e al vento speranza

Gebroken en in de wind vervlogen
is mijn hoop.

Veggio il ciel voltarmi in pianto

Ik zie dat de hemel mij tot wenen
beweegt.

Suspir lacrime m'avanza
Del mio tristo sperar tanto.

Enkel tranen resten mij
van mijn trieste, sterke hoop.

Missa la-sol-fa-re-mi (Agnus Dei)

Agnus Dei, qui tollis peccata
mundi
Miserere nobis

Lam Gods, dat de zonden van de
wereld wegneemt.
Ontferm U over ons.

Agnus Dei, qui tollis peccata
mundi
Dona nobis pacem

Lam Gods, dat de zonden van de
wereld wegneemt.
Geef ons vrede.

Scène 5: "Nieuwe muziek"

Waarin meester Josquin en organist Joannis Prioris uit Rome twisten over de vernieuwing in de muziek van Josquin.

Magnificat tertii toni

Magnificat anima mea
Dominum et exsultavit spiritus
meus in Deo salutari meo.

Hoog verheft nu mijn ziel de Heer,
verrukt is mijn geest om God, mijn
Verlosser,

Quia respexit humilitatem
ancillæ suæ: ecce enim ex hoc
beatam me dicent omnes
generationes. Quia fecit mihi
magna qui potens est, et
sanctum nomen eius.

Zijn keus viel op zijn eenvoudige
dienstmaagd,
van nu af prijst ieder geslacht mij
zalig. Wonderbaar is het wat Hij
mij deed, de Machtige, groot is Zijn
Naam!

Et misericordia eius a progenie
in progenies timentibus eum.
Fecit potentiam in brachio
suo, dispersit superbos mente
cordis sui.

Barmhartig is Hij tot in lengte van
dagen voor ieder die Hem erkent.
Hij doet zich gelden met krachtige
arm, vermetelen drijft hij uiteen.

Deposuit potentes de sede et
exaltavit humiles. Esurientes
implevit bonis et divites
dimisit inanes,

Machtigen haalt Hij omlaag van
hun troon, eenvoudigen brengt Hij
tot aanzien; Behoeftigen schenkt
Hij overvloed, maar rijken gaan
heen met lege handen.

Suscepit Israel puerum suum
recordatus misericordiæ suæ,
Sicut locutus est ad patres
nostros, Abraham et semini
eius in sæcula.

Hij trekt zich Zijn dienaar Israël
aan, Zijn milde erbarming
indachtig; zoals Hij de vaders
heeft beloofd, voor Abraham en
zijn geslacht voor altijd.

Scène 6, epiloog: de processie

Waarin de koorleden van weleer elkaar weerzien, vele jaren na dato, om eer te betonen aan de inmiddels gestorven, vermaarde componist.

Ave Maria, virgo serena

Ave Maria, Gratia plena,
Dominus tecum, Virgo serena.

Ave, cuius conceptio, solemn
plena gaudio, caelestia,
terrestria, nova replet laetitia.
Ave, cuius nativitas nostra fuit
solemnitas.

Ut Lucifer lux oriens, verum
solem praeveniens.

Ave pia humilitas, sine viro
fecunditas,
Cuius annuntiatio nostra fuit
salvatio.

Ave vera virginitas,
immaculata castitas,

Cuius purificatio nostra fuit
purgatio.

Ave, praeclara omnibus
angelicis virtutibus.

Cuius fuit assumptio nostra
fuit glorificatio.

O mater Dei, memento mei.
Amen

Wees gegroet Maria, vol van
genade, God is met je, serene
Maagd.

Gegroet, zij wiens conceptie,
gevuld met hemelse blijheid, alles
in de hemel en op aarde vult met
nieuwe vreugde. Heil, zij wiens
geboorte ons feest was.

Als Lucifer, licht van het oosten,
ging ze de ware zon voor.

Heil haar vrome nederigheid, haar
vruchtbaarheid zonder man.

Zij wiens aankondiging onze
redding was.

Heil haar ware maagdelijkheid,
haar onbevleete kuisheid.

Wiens zuivering onze reiniging
was.

Heil haar, uitstekend in alle
engelachtige deugden.

Wiens opname ter hemel onze
verheerlijking was.

O Moeder van God, denk aan mij.
Amen.

In Josquinum a Prato, musicorem principem
(Nicolas Gombert, c.1495 – c.1560)

Musae Jovis ter maximi
proles, canora plangite,
Comas cypressus comprimat:
Josquinus ille occidit,
templorum decus
et vestrum decus.

Muzen, nakomelingen van de driemaal
grootste Jupiter, hef jullie klaagzang
aan; laat alle cypressen hun loof
samentrekken: dé Josquin is gestorven,
de versiering van de kerken en de
versiering van jullie zelf.

Saevera mors et improba,
quae templa dulcibus sonis
privat, et aulas principum,
malum tibi quod imprecer
tollenti bonos, parcenti malis.

O strenge en onverzadigbare dood, die
de kerken haar zoetste tonen ontzegt,
en ook de zalen van de heersers, ik
vervloek jou voor het wegnemen van
de goeden en het sparen van de
slechten.

Apollo sed neccem tibi
minatur, heus, mors pessima:
musas hortatur addere
instructus arcu et spiculis
(Musasque ut addent
commonet).
Et laurum comis
Et aurum comis.

Ook Apollo bedreigt jou, jij
allerwreedste dood, let maar op!
Hij moedigt de Muzen aan om mee te
doen en hij is vaardig met boog en pijl.
(Hij herinnert de Muzen er nog eens
aan om mee te doen). Hij heeft laurier
in zijn haar.
En hij heeft goud in zijn haar.

Josquinus (inquit) optimo
et maximo gratus Jovi,
triumphat inter caelites
et dulce carmen concinit,
templorum decus,
musarum decus.

Josquin (wordt gezegd) maakt, bij de
beste en meest dankbare Jupiter, een
triumfantelijke intrede bij de hemel-
bewoners en zingt een zoet lied. De
versiering van de kerken, de versiering
van de muzen.

Tenor:
Circumdederunt me gemitus
mortis. Dolores inferni
circumdederunt me.

Het gekreun van de dood omringt mij.
De pijnen van hel omringen mij.